

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

32521

دانشگاه شاهرود
دانشکده هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته نقاشی

عنوان پایان نامه:

تأثیرات هنر ایران

بر آثار تجسمی فاطمیان مصر

عنوان پروژه عملی:

امام حسن (ع)

استاد راهنما:

جناب آقای علی اصغر شیرازی

۱۳۸۸/۱۲/۱۶

استاد مشاور:

جناب آقای حبیب الله صادقی

۱۳۸۸/۱۲/۱۶

کتابخانه مرکزی شاهرود
شاهرود

دانشجو:

کمال محمدی مجد

شهریور ۱۳۸۷

۱۳۲۵۶۴

دانشگاه شاهرود
دانشکده هنر

به نام خدا

تمامی حقوق مادی و معنوی این پایان نامه تحصیلی متعلق به دانشگاه شاهرود است و هر

گونه نقل مطالب با ذکر نام دانشگاه شاهرود، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است. دانشجویان

در صورتی می توانند نسبت به چاپ مقاله مستخرج از پایان نامه خود اقدام کنند که مقاله مورد

تأیید استاد راهنما قرار گرفته باشد. همچنین به هنگام چاپ مقاله ذکر نام استاد راهنما

ضروری است. عدم رعایت موارد فوق موجب پیگرد قانونی است.

«معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی»

تاریخ ۵ اردیبهشت ۸۷
شماره ۱۵۰ / ن
پیوست

صورتجلسه دفاع

رساله نظری: تاثیرات هنر ایران بر آثار تجسمی فاطمیان مصر
پروژه عملی: امام حسن (ع)

مربوط به خانم/ آقا کمال محمدی مجدد رشته نقاشی در تاریخ ۲۷/۶/۸۷ برگزار
و نمره رساله ۱۷/۸، پروژه عملی ۱۷/۳۷ و میانگین آن به عدد ۱۷/۵۴
و به حروف هجده و شصت و چهار اعلام می گردد.

اعضای هیات داوران

۱- دکتر علی اصغر شیرازی

۲- آقای حبیب الله صادقی

۳- آقای کاظم چلیپا

۴- دکتر غلامعلی حاتم

۵- آقای محسن مرآئی

امضاء
امضاء
امضاء
امضاء
امضاء

مدیر گروه رشته

نام و نام خانوادگی: امضاء:

عبدالله محمدی
۱۷/۹/۲۷

دانشکده هنر دانشگاه شاهد

چکیده پایان نامه

این چکیده به منظور چاپ در نشریات دانشگاه تهیه شده است

عنوان پایان نامه: تاثیرات هنر ایران بر آثار تجسمی فاطمیان مصر

استاد راهنما: علی اصغر شیرازی

استاد مشاور: حبیب الله صادقی

نام دانشجو: کمال محمدی مجد

شماره دانشجویی: ۸۴۷۹۵۴۰۰

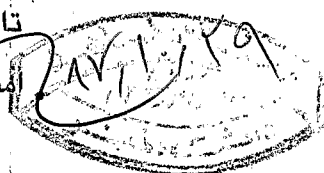
رشته: نقاشی - مقطع کارشناسی ارشد

چکیده :

جنبش اسماعیلیه به امامت اسماعیل فرزند امام صادق (علیه السلام) اصرار داشتند. هنگامی که وی در سال ۱۴۵ هـ. ق و در زمان حیات امام صادق (علیه السلام) رحلت نمود فرزند وی محمد را به امامت بعد از ایشان برگزیدند و این آغاز دعوت سرری اسماعیلیه فاطمی در زمان حکومت عباسی بود. فاطمیان، پس از یک دوره طولانی مبارزه پنهانی در نقاط مختلف جهان اسلام، در سال ۲۹۶ هجری قمری / ۹۰۹ میلادی در شمال افریقا سلطه سیاسی یافتند و در سال ۲۹۷ / ۹۱۰ رسماً خلافت خود را اعلام داشتند. آنها موفق شدند طی یک دوره ۲۷۰ ساله (۵۶۷ - ۲۹۷ ق / ۱۱۷۱ - ۹۱۰ م) بر تونس، مصر (و پایتخت اصلی شان، قاهره)، سوریه و سیسیل حکم برانند. مهمترین سرزمین شرقی در همسایگی این امپراطوری، ایران بود که در دوره استیلای ساجوقیان هم مرز آن شده بود. فاطمیان بعنوان اولین موزه داران عالم اسلام به حمایت از هنرمندان در رشته های گوناگون می پرداختند و آثار ایشان تحت تأثیر شدید هنر ایرانی بویژه الگوهای ساسانی قرار داشت که توسط جریانات هنری واسطه همچون هنر امویان، هنر عباسیان و هنر طولونیان که حامل این الگوها بودند به انضمام دستاوردهای جدید هنر ایران در این دوره از قبیل خط کوفی پیر آموز، ظروف سفالین مینایی، معماری سبک خراسانی و ... تبلور می یافت و این تأثیرات موجب شکوفایی و رونق هنر فاطمیان بعنوان یک جریان شاخص گردید و در عین حال ارادت به اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) در بسیاری از آثار هنری ایشان متجلی شد.

نظر استاد راهنما: برای چاپ در نشریات مربوط به دانشگاه مناسب است.

تاریخ امضاء

الف

واژگان کلیدی

❖ هنر فاطمیان

❖ هنر ایران

فهرست مطالب

ج	پیشگفتار
۱	مقدمه
۹	<u>فصل اول / نگاهی اجمالی به تاریخ فاطمیان</u>
۱۱	مغرب / روی کار آمدن فاطمیان در مغرب
۱۸	حکومت در شمال آفریقا
۲۵	امور خارجی
۲۷	استیلا بر سیسیل
۲۹	اصلاحات معز
۳۳	آماده شدن برای فتح مصر
۳۸	قرن امپراطوری / قاهره به عنوان مرکز جدید
۴۱	نهادهای جدید
۴۵	جنبش اسماعیلی در بلوغ
۴۹	رقابتها و روابط خارجی
۵۳	قرن وزیران نظامی / ابتکارهای بدرالجمالی
۶۰	پایان کار فاطمیان
۶۸	<u>فصل دوم / معاصرین فاطمیان در ایران</u>
۷۳	سامانیان
۷۴	صفاریان
۷۶	آل زیار
۷۷	آل بویه
۷۹	غزنویان
۸۱	سلجوقیان
۸۳	شخصیت‌های معاصر فاطمیان در ایران / حسن صباح
۸۶	ناصر خسرو
۸۹	مؤید فی‌الدین شیرازی
۹۰	<u>فصل سوم / جریان‌ات واسطه هنری بین ایران و فاطمیان</u>
۹۱	دوران ساسانی
۱۰۱	دوران اسلامی / امویان
۱۱۱	عباسیان
۱۱۸	حکومت احمد بن طولون
۱۲۱	<u>فصل چهارم / بررسی تطبیقی عناصر مؤثر هنر ایران در هنر فاطمیان</u>
۱۲۲	بررسی عناصر تأثیر گذار هنر ایران
۱۲۸	آثار عاج فاطمی

۱۳۱
۱۳۳
۱۳۶
۱۳۸
۱۴۵
۱۶۸
۱۷۰
۱۷۵
۱۷۸
۱۸۱
۱۹۲
۱۹۸
۲۱۳
۲۱۸
۲۲۳
۲۳۳
۲۵۲
۲۵۵
۲۵۹
۲۶۷
۲۸۰
۲۸۵
۲۹۰
۲۹۳
۳۰۱
۳۰۶
۳۱۹
۳۱۹
۳۲۶
۳۲۹
۳۳۸
۳۴۹

	عاج در ایران
	آثار چوب فاطمی
	آثار چوب ایران
	آثار خط فاطمی
	آثار خط ایران
	آثار فلزی فاطمی
	آثار فلزی ایران
	آثار زرگری فاطمی
	آثار زرگری ایران
	آثار معماری فاطمی
	نمونه‌های طرح کنگره دیوار در ایران باستان و طاق در قبل از اسلام
	آثار معماری ایران
	آثار گچبری فاطمی
	آثار گچبری ایران
	نقاشی و طرح‌های فاطمی
	نقاشی و طرح‌های ایران
	کتاب‌آرایی دوره فاطمی
	کتاب‌آرایی در ایران
	یافته‌های فاطمی
	یافته‌های ایران
	آثار سنگی فاطمی
	آثار سنگی ایران
	آثار شیشه فاطمی
	آثار شیشه ایران
	سفال و سرامیک فاطمی
	سفال و سرامیک ایران
	سابقه ارادت به اهل بیت (ع) در اندلس اسلامی
	ارادت به اهل بیت (ع) و شعائر شیعی در آثار فاطمی
	فصل پنجم / نتیجه گیری
	فهرست منابع
	گزارش پروژه عملی
	ضمائم

پیشگفتار

خداوند بخششگر مهربان را سپاس می‌گوییم که بار دیگر به من مجال داد تا در ساخت مقدس علم و دانش و بحر چرایی و چگونگی مستغرق شوم و مصداق کلمه دانشجو باشم. مسلماً دانشگاه بعنوان معهد عالمان و اندیشمندان و تشنگان حقایق این جهان، زمینه ساز دست یابی به حقیقت هستی و جهان های دیگر را میسر می‌سازد و آغوش گشوده و بیدریغ استادان و راهنمایان آن، دشواری‌های مسیر صعب و پر فراز و نشیب پژوهش را هموار می‌سازد.

استاد ارجمند جناب آقای شیرازی حق فراوان برگردن من دارند چرا که طی قریب به دوازده سال آشنایی پر بار ایشان در زمینه‌های متعدد از محضرشان تلمذ نمودم و هنگامی که موضوع این رساله را به من پیشنهاد فرمودند، بلادرنگ پذیرفتم و در همان آغاز تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد، به گردآوری اطلاعات زیر نظر ایشان اقدام نمودم و در واقع این رساله حاصل تعامل ۳ ساله من و ایشان است.

هنر فاطمیان و از آن مهمتر تأثیرات هنر ایران بر آن، یکی از مهم‌ترین موضوعات قابل طرح در حوزه پژوهش هنر است که به علت کم یابی اطلاعات در داخل و دشواری‌ها و هزینه‌های سفر به خارج، مورد بی‌مهری متولیان امر تحقیق واقع شده است. چگونه می‌توان فاطمیان را که به قول دکتر زکی محمد حسن اولین موزه‌داران عالم اسلام هستند^۱ و نه تنها برای استفاده روزانه بلکه به خاطر ارج نهادن به ارزش هنری و باستانی به گردآوری سازمان یافته آثار هنری مبادرت ورزیدند را فراموش کرد و آثار منبعث از تلاش ایشان را نادیده گرفت؟

در طی این دوره شیرین پژوهشی و با کنار هم قرار دادن شواهد موجود از هنر دو منطقه ایران و امپراطوری فاطمی به شگفتی و عظمت هنر میهن خود و

^۱ - محمد حسن، زکی، *کتوز الفاطمیین*، ترجمه ندا گلجانی مقدم، چاپ اول، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ۱۳۸۲ ش، ص ۱۲

شدت تأثیر فرامرزی آن بیش از پیش آگاه شدم و در برخی مقاطع گویی نه با هنر فاطمی بلکه با هنر ساسانی مواجه می‌شدم !!

لازم به ذکر است ، تصاویر آنچنان گویا هستند که جای هیچ ابهامی برای پژوهنده باقی نمی‌ماند و در برخی ، به جهت سهولت بازدید، بخشی را بزرگنمایی نمودم و از این لحاظ نیاز به توضیح اضافی نبوده است. تمامی تصاویر - قریب به ۶۰۰ تصویر و نقشه که از میان حداقل بیست هزار صفحه سند گردآوری شده‌اند - بدون استثناء مورد پالایش گرافیکی رایانه‌ای قرار گرفته‌اند تا کاستی‌های احتمالی که به واسطه نقص دستگاه‌های نگاره برداری حاصل شده، بر طرف گردد. در این مجال از راهنمایی ، همکاری و حمایت افراد و نهادهای زیر که بی‌شک انجام این پژوهش بدون یاری ایشان مقدور نبود تشکر و قدردانی می‌کنم :

- ❖ استاد ارجمند جناب آقای دکتر حبیب الله آیت اللهی
 - ❖ استاد ارجمند جناب آقای علی اصغر شیرازی
 - ❖ استاد ارجمند جناب آقای محسن مراشی
 - ❖ استاد و دوست گرانقدر جناب آقای مهندس ناصر سلمانی
 - ❖ کتابخانه محترم دانشکده هنر دانشگاه شاهد
 - ❖ کتابخانه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (علیه السلام)
 - ❖ کتابخانه محترم مرکز تحقیقات حج در قم
 - ❖ کتابخانه محترم تخصصی تاریخ اسلام و ایران در قم
 - ❖ کتابخانه و مرکز اسناد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور
- و همسر عزیزم و فرزند دلبندم که صبورانه مشکلات حاصل از انجام این تحقیق و خلاء حضورم در خانواده را طی این سالها به جان خریدند .

کمال محمدی مجد

تهران / شهریور ۱۳۸۷

به جرات می‌توان گفت منسجم‌ترین آثار هنری با مضامین و شعائر شیعی قبل از دوره صفویه در ایران را باید در دوره فاطمیون مصر یافت. اطلاعات به دست آمده از هنر این دوره تا کنون به صورت پراکنده انتشار یافته و مهمترین آن توسط دکتر زکی محمد حسن (از هنر پژوهان برجسته عالم اسلام در مصر) تحت عنوان کنوز الفاطمیین در سال ۱۹۸۱ میلادی در بیروت منتشر شده است و تا کنون تعداد انگشت شماری آلبوم، مقاله و یا سایت اینترنتی به عرضه آثار و بحث پیرامون آن پرداخته‌اند. از آنجا که تأثیرات گسترده هنر ایران بر هنر این دوره توسط پژوهندگان اندک آن، مورد اذعان قرار گرفته است و متأسفانه تا کنون مدرک قابل قبول و جامعی که دال بر بررسی نشانه‌های مختلف این تأثیرات باشد، به دست ما نرسیده است، لذا دانشکده هنر دانشگاه شاهد بر آن شد تا این موضوع را در قالب یک طرح پژوهشی و رساله دانشجویی در مقطع کارشناسی ارشد دنبال نموده و از نوع، میزان و دامنه تأثیرات هنر ایران بر هنر فاطمیان مصر طی یک دوره ۲۷۰ ساله (۵۶۷ - ۲۹۷ ق / ۱۱۷۱ - ۹۱۰ م) پرده بردارد تا راه برای گسترش بیشتر این مسأله در آتی باز شود.

با مطالعه فصل اول با تاریخچه تشکیل امپراطوری فاطمی و جنبش اسماعیلیه آشنا میشویم. سپس در فصل دوم به آماده سازی بستر مناسب پاسخ به سؤالات یعنی وضعیت سیاسی و جغرافیایی سلسله‌های هم عصر فاطمیان جهت نیل به آگاهی از تأثیرات هنر ایرانی بر این دوره بزرگ تاریخ اسلام و به بررسی انطباق زمانی حکومت‌های ایران با دوره فاطمی و شناخت هواداران احتمالی آنان در ایران و میزان هم اندیشی ایشان به عنوان پل ارتباطی عقیدتی و نه صرفاً تجاری که از سالیان دورتر به واسطه جاده پر آوازه ابریشم وجود داشته لازم به نظر می‌رسد، می‌پردازیم و به اختصار با سلسله‌های صفاریان، سامانیان، آل زیار، آل بویه، غزنویان و سلجوقیان که از مهمترین حکومت‌های ایران معاصر با حکومت فاطمیان هستند آشنا می‌شویم و به مطالعه نقشه‌های انطباقی در این باره می‌پردازیم. در ادامه و در فصل سوم برای بازشناسی هنر فاطمیان به جریان‌هایی بر می‌خوریم که زنجیره وار حامل مصادیق هنر ایران زمین در سیر تاریخ هنر بوده‌اند؛ تحولات سیاسی منطقه خاورمیانه در صدر اسلام و از محلال دولت نیرومند ساسانی که میراث‌دار هنر کهن ایرانی از سلسله‌های ماقبل خود بود از یک سو و تشکیل حکومت‌های نوظهور اسلامی بنی‌امیه و بنی‌عباس در جوار ایران که ملهم از

شیوه‌های هنری این دیار بودند (به گواه هزاران سند اعم از آثار معماری و اشیاء هنری) از سوی دیگر، ما را بر آن می‌دارد تا این جریان‌ها را به دقت مورد بازرسی قرار دهیم چرا که دولت فاطمی موقعی شکل می‌گیرد که دشمن قدرتمندی به نام خلافت عباسی یا وسعت چشمگیر را در کنار خود دارد. حتی زمانیکه خلافت فاطمی به اوج قدرت و وسعت خود یعنی همجواری با ایران نیز می‌رسد هنوز ایران زیر چتر خلافت عباسی است. نیز از نظر دور نداریم که فاطمیان در بدو حکومتشان وام دار میراث معماری و هنرهای وابسته به حکومت احمد بن طولون^۱ که دست نشانده عصیانگر عباسیان بوده و به دلیل اینکه اهل خراسان است مستقیماً سبک‌های رایج آن دیار را به مصر آورده، هستند؛ پس در خواهیم یافت که تأثیرات زیادی از هنر عباسی و اموی که التقاط فراوان با هنر ایرانی دوره ساسانی دارد به آثار هنر فاطمی رخنه کرده و نمی‌توان با نادیده گرفتن این دو جریان مدعی شد که هنر ساسانی بصورت مستقیم به فاطمیان رسیده است. در فصل چهارم با مطرح نمودن مهمترین نشانه‌های تأثیر هنر ایرانی به استقبال نمونه‌های گواه در رشته‌های مختلف هنر و دستجات آنها هم از نظر شیوه و هم از نظر نوع کارماده از دو سرزمین می‌رویم که با توجه به قیاس نمونه‌های فراوان و بحث و درج نکات پیرامون چگونگی تأثیرات در آنها به پاسخ نهایی سوالات مطرح در طرح تحقیق یعنی: ۱- آیا هنر فاطمیان مصر از هنر ایرانی متأثر است؟ ۲- آیا تأثیرات هنر ایران باعث رونق هنر فاطمی به عنوان یک جریان شاخص گردیده است؟ و ۳- ارادت فاطمیان به اهل بیت نبی (ص) چقدر در آثار برجای مانده ایشان تجلی یافته است؟ دست می‌یابیم که آنها را به طور مستدل در فصل پنجم و در نتیجه گیری از نظر می‌گذرانیم و در نهایت در فصل ششم برخی از مشکلات پیشروی محقق در پیشبرد موضوع حاضر جهت اطلاع سایر علاقمندان بیان می‌گردد.

بیان کلیات تحقیق

۱- تعریف مسأله:

خلافت بتی امیه در اسپانیا در نتیجه جدایی سیاسی شبه جزیره از بقیه امپراطوری اسلامی پدید آمد. از طرف دیگر خلافت فاطمی جمععی از

^۱ - Hattstein, Markus & Delivs, Petr: *Islam Art and Archure*, Editing By Julian Stollreiter, KONEMANN, konigswinter, ۲۰۰۴, p۱۱۳.

وجوه پیچیده پدیده‌هایی بود که کلاً «شورشهای اسلامی» نامیده می‌شود و از زمانی شروع شد که شیعیان اسماعیلی (از نسل اسماعیل فرزند امام صادق (ع)) برای استقرار خلافت اهل بیت پیامبر (ص)، از ذریه دختر او فاطمه (س) به تکاپو پرداختند. و بین سالهای ۲۹۷ تا ۵۶۷ هجری (۹۱۰ تا ۱۱۷۱ م) در سوریه، خلیج فارس، یمن و عربستان و در سال ۲۸۷ هـ در تونس و سال ۳۴۸ هـ بر مصر مسلط شدند و حتی بر سیسیل نیز حکم راندند تا اینکه در سال ۵۵۰ هجری توسط صلاح الدین ایوبی در مصر به پایان کار خود رسیدند و بساط خلافت آنان برچیده شد.^۱

۲- بیان سؤالات اصلی تحقیق:

هنر فاطمیان مصر دارای ابعاد و پیچیدگی‌های گوناگون است که بعلت همجواری با ایران به طور یقین دارای تعاملاتی با هنر ایرانی است که از نظر دور مانده است و ما به آن می‌پردازیم و سعی در کشف پاسخ سؤالات زیر داریم:

- ۱- آیا هنر فاطمیان مصر از هنر ایرانی متأثر است؟
- ۲- آیا تأثیرات هنر ایران باعث رونق هنر فاطمی به عنوان یک جریان شاخص گردیده است؟
- ۳- ارادت فاطمیان به اهل بیت نبی (ص) چقدر در آثار برجای مانده ایشان تجلی یافته است؟

۳- پیشینه و ضرورت انجام تحقیق:

الف- منابع فارسی که به طور اخص به هنر فاطمیان پرداخته‌اند: متأسفانه فقط ۲ اثر در زمینه هنر فاطمیان در داخل کشور مورد نظر پژوهشگران بوده که به این مسئله می‌پردازد و شامل:

^۱ - اتینگهاوزن، ریچارد، هنر و معماری اسلامی ۱۲۵۰-۶۵۰ م، ترجمه یعقوب آژند، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۳ ش. بخش فاطمیان.

۱- مقاله پژوهشی: بررسی تطبیقی نقاشی روی سفال سلجوقیان ایران و فاطمیان مصر^۱

چکیده مطالب

این نوشتار بر آن است تا میان نقاشی روی سفال دوران سلجوقی و فاطمی خطی تطبیقی ترسیم کرده و از این طریق برخی از مهم ترین خصایص هر یک از این هنرها اشاراتی نماید. می دانیم که اسلام سرزمین های وسیعی را به تصرف خود درآورد. ایران در این میان مرکز شرقی هنر اسلامی و مصور مرکز غربی آن شد. شاید گزاره نگفته باشیم که هنر اسلامی بیش از هر تمدن دیگری مرهون تمدن های ایران و مصر است. از سوی دیگر دوران سلجوقی در ایران و دوران فاطمی در مصر را نیز می توان دوران درخشانی در اعصار اسلامی این تمدن ها به حساب آورد ...

۲- ترجمه کتاب کنوز الفاطمیین، نوشته دکتر زکی محمدحسن توسط خانم ندا گلیجانی در دانشگاه الزهراء (س) _ (معرفی اجمالی آثار فاطمیان - رساله دانشجویی).

ب- منابع دیگر:

۱- هنر و معماری اسلامی (۱)، ۱۲۵ - ۶۵۰، ریچارد اتینگهاوزن و الگ گرابر، ترجمه یعقوب آرژند، تهران، سمت، ۱۳۸۳. که فصلی را به هنر فاطمیان اختصاص داده است.

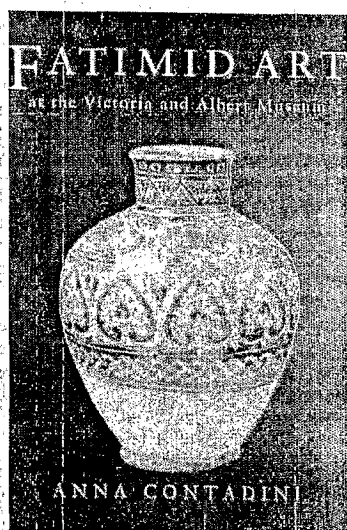
آثار چاپ شده فوق با تصاویر اندک سیاه و سفید و اغلب بی کیفیت (در حد فتوکپی) را نمی توان سند خوبی برای مطالعه تطبیقی آنها از نوع تاریخ هنر به شمار آورد و لازم است تا با یک رویکرد جدید و مبتنی بر فناوری روز به گرد آوری اطلاعات اقدام نمود و سپس به قیاس و تحلیل علمی آنها همت گماشت تا هنر فاطمیان که دارای ابعاد و پیچیدگی های گوناگون است

^۱ - نویسندگان: عبدالرحمان چمانی، دکتر مهناز شایسته فر صص ۱۱۷-۱۳۲، چاپ شده در دو فصلنامه مطالعات هنر اسلامی سال دوم شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، ۱۶۸ صفحه.

و تعاملات آن با هنر ایرانی که بعظمت همجواری اسلام و ایران انکار ناپذیر است را به روشنی مورد مطالعه قرار دهیم.

۲- از منابع خوب و تقریباً کم نظیر لاتین در این زمینه می‌توان به کتاب زیر اشاره کرد:

Fatimid Art at the Victoria and Albert Museum, London, Victoria and Albert Museum Publications, ۱۹۹۸.

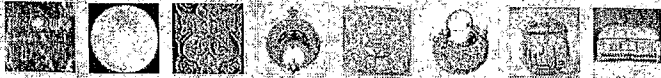

این کتاب به معرفی اجمالی آثار فاطمیان موجود در موزه ویکتوریا و آلبرت لندن می‌پردازد و بعنوان یک منبع تصویری معتبر می‌توان به آن استناد نمود که خود در صدد تحلیل آثار نیست.

۵- موزه‌های مشهور و مراکز معتبر تحقیقات تاریخ هنر اقدام به دایر نمودن موزه‌های مجازی و ارائه اطلاعات ارزشمند و کم نظیر تخصصی و طبقه بندی شده نموده‌اند که در زمینه هنر فاطمیان از این سایت‌های می‌توان به عنوان نمونه نام برد:

۱- http://www.metmuseum.org/toah/hd/fati/hd_fati.htm
(Metropolitan Museum)

The Art of the Fatimid Period (909-1171 A.D.)

FATIMID CALIPHATE

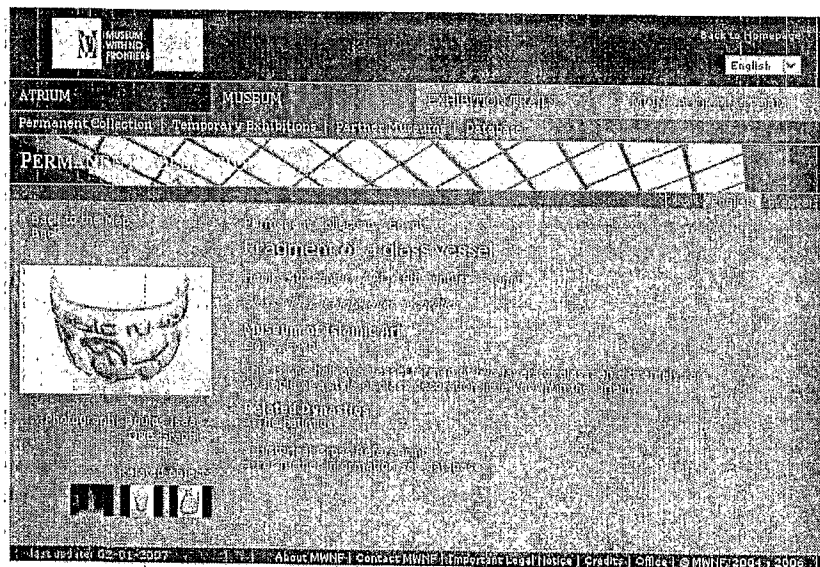
The greatest extent of the Fatimid caliphate (909-1171).

Enlarge for more detail.

In the tenth to twelfth centuries, an area including present-day Algeria, Tunisia, Sicily, Egypt, and Syria came under the rule of the Fatimid dynasty (909-1171), an offshoot of a Shi'a sect from North Africa. The Fatimid rulers traced descent from Muhammad's daughter Fatima (hence Fatimid) via Isma'il, the seventh Shi'a imam, and thus presented a threat to the political and religious authority of the orthodox Sunni Abbasid caliph. The circular design of the city of al-Mansuriya, one of their first capitals, founded in 947, can be interpreted as a deliberate challenge to the round city of Abbasid Baghdad, the "City of Peace" (*madinet al-salam*). This opposition became more significant following the Fatimid conquest of Egypt in 969. At this time, the Fatimids founded the city of Cairo (al-Qahira, "the triumphant") and established it as their new capital (973). While Egypt came to enjoy enormous prosperity, primarily due to its intermediary role in the lucrative trade between the Mediterranean and India, Cairo soon rivaled the Abbasid capital of Baghdad.

The opulence of the Fatimid court fueled a renaissance in the decorative arts, which made Cairo the most important cultural center in the Islamic world. Nearby, Old Cairo, known as al-Fustat,

۲- <http://www.discoverislamicart.org/museum.php>

سایت های مذکور صرفاً به نمایش موزه ای آثار پرداخته اند و کار تجزیه و تحلیل یا تطبیق به عهده مخاطب است.

۱۴- فرضیه ها :

۱- به نظر می رسد هنر فاطمیان از هنر ایرانی متأثر است.

۲- به نظر می‌رسد تأثیرات هنر ایران باعث رونق هنر فاطمی به عنوان یک جریان شاخص گردیده و هنرهای واسطه مانند هنر عباسی بعنوان حاملان این تأثیرات عمل نموده‌اند.

۳- به نظر می‌رسد تجلی ارادت فاطمیان به اهل بیت(ع) در آثار هنری بجا مانده در مقایسه با جریان مشابه آن در ایران یعنی از دوره صفویه به بعد، بسیار کم فروغ است.

۵- همدقا :

۱- نشان دادن وسعت تأثیرات هنر ایران بر سایر کشورهای اسلامی.
۲- نشان دادن اعتقادات ایرانیان شیعی و هنرمندان آن و تأثیرات آن بر هنرمندان فاطمیان مصر.

۳- مشخص کردن میزان حضور آثار ایرانیان بویژه ایرانیان اهل خراسان در حکومت‌های فاطمی.

۷- کاربردها:

نتایج اصلی تحقیق حاضر، کاربردهایی مهمی خواهد داشت که عبارت‌اند از:
۱- ارائه چهره‌ای روشن از هنر فاطمیان به محققین (به ویژه ایرانی)
۲- روشن شدن جنبه‌های مختلف و زوایای پنهان تأثیرات هنر ایرانی بر هنر فاطمی برای محققین و هنرپژوهان علاقه‌مند به هنر ایران و اسلام.
۳- مشخص شدن ارتباط ایرانیان در بروز و ظهور هنر فاطمیان.

۴- ویژگی جدید بودن و نوآوری تحقیق حاضر : علاوه بر دلایل ذکر شده قبلی از تصاویر رنگی با کیفیت بالا و تکنولوژی تفکیک رایانه‌ای عناصر و نقوش برخوردار است که زمینه خوبی را برای قیاس و مطالعه تطبیقی فراهم می‌آورد.

۷- **روش انجام تحقیق** : توصیفی - تحلیلی

۸- **روش گردآوری اطلاعات** : ترکیبی (کتابخانه‌ای - میدانی - اینترنت)

۹- **ابزارها** : تهیه فیش ، عکاسی از آثار ، تهیه عکس از منابع مختلف ، اینترنت

۱۰- **جامعه آماری** : آثار صنایع مستظرفه ، نقاشی و تزئینات وابسته به معماری

در دوره فاطمیان مصر و همزمان در ایران.

۱۱- **روش نمونه گیری** : به صورت تصادفی

۱۲- **تعداد نمونه** : ۵۴۵ اثر که ۲۰۱ اثر متعلق به هنر فاطمیان است .

۱۳- **روش تجزیه و تحلیل اطلاعات** : به شکل کیفی است که پس از مطالعات

تاریخی و مقایسه و تطبیق شواهد نتیجه گیری می‌شود.

فصل اول

نگاهی اجمالی به تاریخ فاطمیان

۲۹۷ تا ۵۶۷ هجری (۱۱۷۱ - ۱۱۹۰ م)

نگاهی اجمالی به تاریخ فاطمیان

۲۹۷ تا ۵۶۷ هجری (۱۱۷۱ - ۹۱۰ م)

در زمان حکومت عباسی، جنبش اسماعیلیه که به امامت اسماعیل فرزند امام صادق (ع) اصرار داشتند؛ در زمانی که وی در سال ۱۲۵ هـ.ق رحلت نمود، فرزند وی محمد را به امامت بعد از حضرت صادق (ع) برگزیدند و این آغاز دعوت سری اسماعیلیه فاطمی گردید.^۱

فاطمیان، پس از یک دوره طولانی مبارزه پنهانی در نقاط مختلف جهان اسلام، در سال ۲۹۶ هجری قمری / ۹۰۹ میلادی در شمال افریقا سلطه سیاسی یافتند و در سال ۲۹۷ / ۹۱۰ رسماً خلافت خود را اعلام داشتند. مهدی، خلیفه جدید، البته از پیش امام شیعیان اسماعیلی بود؛ ولی تا این زمان، بر سرزمین مشخص و معینی از جنبه سیاسی حکومت نداشت. پیروزی او، از آن جهت که حقوق پایمال شده خاندان پیامبر (ص) را مسترد می‌داشت و یکی از اعقاب علی بن ابیطالب (ع) را که از تبار علی (ع) و همسرش فاطمه (ع)، دختر پیامبر اسلام و مادر یگانه نواده‌های او بود، به قدرت می‌رسانید، انقلابی واقعی را عرضه می‌کرد. پس از آن، مهدی و جانشینان او هم از لحاظ دینی امامان اسماعیلی محسوب می‌شدند و هم حکمرانان یک امپراتوری بودند که از پایگاه اصلی خود در سرزمینی که اینک تونس و الجزیره و سیسیل (صقلیه) را تشکیل می‌دهد، رو به رشد و گسترش نهاده بود. فاطمیان پس از آنکه تقریباً تمام شمال افریقا و سرزمینهای جنوبی مدیترانه را مطیع خویش ساختند، سرانجام، در ۳۵۸/۹۶۹، مصر و بخش بزرگی از شام و شهرهای مقدس عربستان را بر امپراطوری رو به توسعه خود افزودند. آنها در مصر شهر قاهره را به عنوان پایگاه جدید خود بنیان نهادند، و با

^۱ - سرور، محمد جمال الدین، الدولة الفاطمیه فی مصر، دارالفکر العربی، القاهرة، ۱۹۶۵، ترجمه از صفحات ۱۶ تا ۱۷.